

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ДОКУМЕНТ:

ІСТОРІЯ, ЛІНГВІСТИКА, ДИДАКТИКА, СУСПІЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Монографія

Під загальною редакцією:

**О. В. Михайлюка,
К. А. Прокоф'євої,
О. М. Решетілової,
С. В. Савченка**

Дніпро
УДУНТ
2023

УДК 002:37.013

Д 63

Рекомендовано до друку Вченою Радою Українського державного університету науки і технологій 29.05.2023 (протокол № 9).

Рецензенти:

д-р наук з держ. упр., доц. Т. М. Тарасенко

(доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка»),

д-р філос. наук, проф. О. В. Халапсіс

(завідувач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних
дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ)

Документ: історія, лінгвістика, дидактика, суспільне
призначення: моногр. / За заг. ред. О.В. Михайлюка,
К.А. Прокоф'євої, О.М. Решетілової, С.В. Савченка. Дніпро: УДУНТ,
2023. 180 с.

ISBN 978-966-934-463-2

© Іващенко О.В., 2023
© Лучанінова О.П., 2023
© Михайлюк О.В., 2023
© Назаренко І.В., 2023
© Прокоф'єва К.А., 2023
© Решетілова О.М., 2023
© Савченко С.В., 2023
© Федотова О.О., 2023
© УДУНТ, 2023

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

ПЛОЩИНИ ДОКУМЕНТА:

ІСТОРИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ІНФОРМАЦІЙНА

3.1. Принцип історизму у контексті методики навчання студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»

Рівень розвитку інформаційної сфери України висуває потребу підготовки грамотних фахівців, здатних шляхом документування інформації сприяти прийняттю оптимального управлінського рішення. З урахуванням вимог освітнього процесу випускники закладів вищої освіти повинні сформувати набір базових і спеціальних компетенцій, що мають бути затребуваними ними в ході подальшої практичної діяльності. Запорукою ефективності навчання є урахування у процесі викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу певних методологічних засад. Зокрема, заслуговує на увагу можливість застосування принципу історизму, оскільки він допомагає не лише мотивувати слухачів до вивчення конкретної дисципліни, але й впливає на формування світоглядних орієнтирів молодого покоління. Власне цим і пояснюється актуальність обраної нами теми.

У ході вивчення заявленої проблематики корисними для її висвітлення були праці з багатьох аспектів підготовки студентів-документознавців та інформаційних аналітиків Л. Демчиної [Демчина2007], С. Дубової [Дубова2007], Ю. Щербака [Щербак2013].

Методологічні засади викладання документознавства як навчальної дисципліни розглядалися у публікаціях О. Карпенко [Карпенко2007] та Н. Кушнарєнко [Кушнарєнко2004]. Цінна інформація щодо методики історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві містилася у статтях Л. Дубровіної [Дубровіна2005] та А. Сокової [Сокова1981].

Загальному розумінню принципу історизму сприяли роботи вчених В. Ададуєва [Ададуєв2015], Н. Гнатюк, С. Радича [Гнатюк2011], Л. Зашкільняка [Зашкільняк1999], В. Івченка [Івченко2012], К. Поппера [Поппер1994], І. Починок [Починок2008], Є. Сахновського, В. Козачок [Сахновський2012] та ін. Важливими для вивчення основ методики викладання гуманітарних та історичних дисциплін стали публікації А. Вихруща [Вихрущ2019], О. П'янкової [П'янкова2015], С. Шевченко [Шевченко2015] тощо. Для усвідомлення перспектив використання принципу історизму в ході різнопланових (у тому числі, й активних) форм навчання корисним був методичний огляд Л. Якимової [Якімова2010].

За результатами аналізу окреслених праць можна констатувати, що не дивлячись на наявність низки публікацій, присвячених загальним аспектам заявленої теми, українській історіографії на сьогодні бракує окремого дослідження, в якому б цілеспрямовано висвітлювалися роль та зміст принципу історизму як дидактичного прийому у процесі навчання студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Останнє переконує у необхідності подальшої розробки названої проблеми.

Метою дослідження є з'ясування значення принципу історизму у контексті методики навчання студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Завдання роботи полягають в узагальненні досвіду роботи попередників із вивчення вказаної тематики, а також показі застосування принципу історизму під час провадження різних форм навчальної роботи.

Для досягнення поставленої мети нами реалізовувалися такі методи: історико-генетичний, проблемно-хронологічний, джерелознавчого аналізу, ретроспективний, аналітичний, теоретичного узагальнення. Наукова новизна дослідження обумовлена спробою авто-

ра висвітлити досвід та можливості використання принципу історизму з позицій методики викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2022–2032 рр. передбачає реформування освітньої системи на основі засад «студентоцентризму»; вироблення загальних компетенцій, виховання правової культури; гармонізації структури вищої освіти відповідно до зобов'язань європейських країн; розвитку національної системи кваліфікацій; сприяння впровадженню інноваційних технологій та засобів навчання в освітньому процесі тощо.

Головною метою вищої освіти в Україні окреслюється «інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя» [Стратегія2022].

Умовою сучасного освітнього процесу є можливість вільного оволодіння студентами культурно-історичними здобутками, що, безперечно, сприяє формуванню світогляду особистості. Оскільки кожна навчальна дисципліна має власну історію, пройшла етапи становлення, це зумовлює потребу звернення викладачів до висвітлення історичних аспектів формування предметних знань. Це актуально і для підготовки майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності, оскільки вивчення історії певної дисципліни забезпечує належні умови для отримання ефективних дидактичних результатів навчання через:

1) сприяння розвитку самостійного мислення та формування загальнокультурних уявлень;

2) вплив історії предмета на стан самоосвіти як засобу самовдосконалення та інтеграції певних знань з іншими галузями;

3) вироблення у студентів відповідних навичок для подальшої професійної діяльності [Шевченко2015].

Методологічні засади вивчення навчальних курсів зумовлюють налагодження міжпредметних зв'язків та максимальну взаємодію з

іншими науками. Наприклад, документознавство як наукова дисципліна інтегративного характеру тісно пов'язана з діловодством, книгознавством, бібліотекознавством, бібліографознавством, архівознавством, інформатикою і т.д. За умови розширеного підходу до складу предмета також входять: історичне джерелознавство, філософія, дипломатика, музеєзнавство, семіотика, текстологія, палеографія тощо.

Варто окремо наголосити на зв'язку документознавства з історичною наукою. Виникнення окремих документів (як і становлення систем документації) так, чи інакше обумовлене еволюційними процесами людської цивілізації, а також конкретними періодами її розвитку. З цієї причини функціонування документів і документаційних систем, становлення та оформлення усталених комплексів документів важко досягнути поза соціально-економічною, політичною історією, історією України, світовою історією, історією культури і т.д. Характерним є те, що документній формі притаманна відносна самостійність, наявність власних закономірностей розвитку, які у певний спосіб також впливають на стан розвитку соціуму.

До того ж слід зазначити, що документознавство активно сприяє формуванню джерельної бази історичного типу досліджень. Завдяки цій специфічній властивості дисципліна дотична до джерелознавства як однієї з найголовніших галузей історичної науки, що займається вивченням теоретичних, методичних і технічних аспектів походження історичних джерел. У свою чергу в об'єктиві уваги вчених-джерелознавців також знаходяться форма документа, структурна організація й ознаки документованої інформації в аспекті їх історичної еволюції.

Зазначимо, що предметна компетентність, вироблення якої відбувається в ході викладання будь-якого предмета, ураховує його змістове наповнення. Говорячи про історичну предметну компетенцію, маємо на увазі готовність студента до самостійного усвідомлення національних історико-культурних надбань з урахуванням специфіки світового еволюційного процесу та здатності відповідним чином оцінювати і сприймати соціальний досвід, набутий попередніми поколіннями.

Можна виокремити такі складники предметної історичної компетенції слухачів відповідно до особливостей певної дисципліни:

- хронологічний (передбачає вміння студентів орієнтуватися в різних історичних періодах);
- інформаційний (розвиває здатність слухачів самостійно опрацьовувати історичні джерела та систематизувати отриману інформацію);
- логічний (зумовлює наявність аналітичних здібностей та критичного мислення щодо пояснення історичного фактажу, володіння теоретичними поняттями та розуміння наукових концепцій);
- аксіологічний (спрямований на здатність аудиторії бачити різні шляхи розвитку, пояснювати тенденції історичного руху та конкретні події) [Пометун2018].

Культурний розвиток індивіда неможливий поза розглядом вітчизняних і зарубіжних досягнень людства. Саме тому у викладанні дисциплін документально-комунікаційного циклу доцільно застосовувати історичний підхід, що дозволяє краще усвідомити зміст основних категорій і понять в ході еволюційних змін, а також зацентрувати увагу студентів на головних досягненнях суспільства внаслідок цивілізаційного розвитку. Це сприяє формуванню наукового світогляду слухачів, а також стимулює пізнавальний інтерес шляхом наведення історичних відомостей.

Маємо зазначити, що на сучасному етапі методика викладання предметної історії у закладах вищої освіти передбачає застосування нових підходів до висвітлення основних етапів розвитку людського суспільства. Так, скажімо, у Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у XXI столітті в Європі» від 10 жовтня 2001 року йшлося про те, що процес подачі навчального матеріалу за жодних обставин не повинен виступати інструментом ідеологічного впливу на аудиторію, бути пропагандистською зброєю чи засобом популяризації й насадження ультранаціоналістичних ідей, ксенофобії, расистських й антисемітських теорій нетолерантного ставлення до людських цінностей. Важливим пунктом документа стало декларування неприпустимості:

- 1) фальсифікованого наведення історичних фактів та навмисно підроблених статистичних даних;
- 2) викривленого представлення суті історичних явищ, процесів; штучного акцентування уваги на певній події шляхом замовчування або нівелювання іншої;
- 3) модифікованого показу картини минулого з метою просування і поширення певних наративів;
- 4) навмисного зображення історичної ретроспективи через дихотомію «ми» – «вони»;
- 5) хибного способу подачі історичних записів;
- 6) демонстративного заперечення очевидних даних;
- 7) свідомого пропуску та ігнорування важливих історичних фактів [Про викладання2001].

Недооцінка історизму загрожує позбавленням особистості аналітичного та системного способів мислення, які безпосередньо впливають на становлення політичних орієнтирів. Фактично цей принцип є одним із головних методологічних принципів переважної кількості наукових дисциплін, оскільки його сутність полягає у розгляді кожного окремого компонента історичного процесу як на фоні причинно-наслідкових взаємозв'язків, так і в історико-генетичному форматі певних змін [Гнатюк2011]. Як зазначає Л. Дубровіна, «принцип історизму передбачає аналіз процесів, явищ, подій, окремих фактів історичного буття в тому контексті та вимірі, в якому вони відбувалися» [Дубровіна2005].

Загалом означений підхід дозволяє розглянути конкретне явище з позицій його виникнення, етапів еволюції, порівняти із сучасним станом та спрогнозувати подальші перспективи розвитку. В ході навчального процесу використання елементів історизму у функціональному відношенні є:

- фактором стимулювання інтересу до опанування дисципліни;
- чинником зростання якості засвоєння нових знань;
- засобом формування світоглядних орієнтирів особистості;
- інструментом виховного впливу та становлення національної самосвідомості;

- методом цілісного вивчення явищ та процесів [Шевченко2015].

Застосування елементів історії у межах певного курсу сприяє формуванню мотиваційно-потребнісної, інформаційно-гносеологічної, цілеутворюючої, результативної та емоційно-почуттєвої сфер слухачів [Шевченко2015].

Принцип історизму пройшов доволі довгий шлях свого становлення. Намагання вивчати явища за допомогою еклектичного поєднання самодостатніх чи несумісних об'єктів демонстрували філософи стародавнього світу та Середньовіччя, проте світоглядні (міфологічні й релігійні) уявлення вчених тих часів, несумісні з науковим світобаченням, заважали їм реалізувати цей принцип на практиці.

Лише за умов становлення світогляду філософського типу принцип історизму став вперше застосовуватися на рівні універсальної методології для аналізу навколишньої реальності у працях Д. Віко. Вчений толерував потребу вироблення нової наукової сфери знань, яка б дозволила співставити та цілісно уніфікувати наявний фактичний матеріал на основі певних закономірностей. Надалі принцип історизму набув натуралістичного забарвлення у роботах французьких просвітників Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Ф. Вольтера. Зокрема, останньому мислителю притаманні усвідомлення історії як єдиного всесвітнього процесу та пошук причин динаміки історичних змін. У кінцевому результаті головним завданням науковців став перехід від історичного споглядання до безпосереднього аналізу історичних подій [Гнатюк2011].

Важливу роль в еволюції принципу історизму відіграв знаний німецький філософ Г.-Ф. Гегель. Дослідник використав його як пізнавальний засіб лінійної теорії суспільного розвитку. До розробки принципу історизму також доклали зусиль К. Маркс та Ф. Енгельс, у працях яких історія набула характерних ознак універсальної наукової дисципліни, декларуючи лінійну модель історичного поступу людства.

Проте вимоги новітнього часу зумовили необхідність розроблення принципово іншої за своєю суттю нелінійної моделі історичних процесів, що дозволила би досягти історичну науку у якості

складного системного утворення, яке контактує з усіма сферами життєдіяльності соціуму [Гнатюк2011]. За радянської доби вказаний принцип був успішно запозичений та перенесений із галузі теорії пізнавальної діяльності на площу реальної історії, що, згідно з марксистською концепцією, ніби то розвивалася виключно за поступальною траєкторією відповідно до законів зміни суспільно-економічних формацій [Сахновський2012].

Радянський методологічний підхід до трактування принципу історизму переглянув та критично переоцінив відомий британсько-австрійський філософ К. Поппер у розвідці «Злиденність історизму» [Поппер1994]. Означена матеріалістична теорія еволюції людської цивілізації на базі низки фатумно-історичних прогресуючих змін соціальних формацій, зважаючи на помилковість ідеалізації фінальної комуністичної фази, виявила власну хибність та відірваність від наукового знання.

Саме тому використання принципу історизму на сьогоднішній день зумовлює, в першу чергу, можливість оперування ним як потужним засобом пізнання важливих процесів і явищ еволюції людського суспільства. Зокрема, студенти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» мають бути обізнаними в основних етапах історичного розвитку документа та формування документаційної бази соціуму, особливостях документаційних баз різних історичних періодів та вміти грамотно інтерпретувати ретроспективні документи як джерела інформації, аналізувати змістове наповнення документальних носіїв інформації, визначати час їх підготовки та вірогідне авторство, розуміти історико-психологічні та соціокультурні передумови створення документів.

Однією з найголовніших форм навчального процесу є лекційні заняття, оскільки завдяки ефективності лекторського впливу на слухачів та характеру сприйняття інформації їх навряд чи можна порівняти з іншими. Очевидним залишається той момент, що лекційна форма викладання має суттєві переваги, оскільки оратор безпосередньо впливає на велику аудиторію, внаслідок чого досягається більш високий показник засвоєння нових знань, а також сприяє формуванню світоглядних засад студентів. З метою оптимального до-

сягнення вказаних результатів викладач має в ході проведення лекцій дотримуватися: системності у викладенні матеріалу на основі наукової картини світобачення; логічної обумовленості поставлених завдань і змістового наповнення заняття; зрозумілості, достовірності й послідовності у поданні інформації; стимулювання пізнавальної діяльності слухачів завдяки проблемному характеру викладення пропонованого матеріалу; однозначності застосування категоріально-понятійного апарату; сприяння виробленню у студентів навичок критичного й креативного способів мислення; візуалізації навчального процесу; орієнтації на міждисциплінарний підхід; відповідності матеріалу навчальній програмі курсу; встановлення та забезпечення зворотного зв'язку з аудиторією [Карпенко2007, с. 124].

Методичні вимоги до підготовки лекційного заняття у цілому включають:

1) вибір та обґрунтування теми лекції, уточнення її місця й ролі в загальній системі дисципліни, пошук та підбір літератури за обраною проблемою;

2) конкретизацію форм організації лекції на основі з'ясування ступеня підготовленості слухачів;

3) визначення мети, завдань проведення лекції-монологу, лекції-діалогу, лекції-візуалізації, проблемної лекції, лекції-монологу з елементами евристичної бесіди і т.д. [П'янова2015];

4) уточнення змісту лекції на базі складання плану та конспекту;

5) формулювання висновків для заключної частини заняття з настановами для аудиторії щодо самостійних видів роботи [Карпенко2007].

Застосування принципу історизму можемо простежити на прикладі методологічних аспектів викладання фундаментальної для вітчизняних закладів вищої освіти навчальної дисципліни «Документознавство». Документознавство вивчає документ як джерело інформації, а також засіб соціальної комунікації. Це комплексна наука про документ і документно-комунікаційну діяльність, яка розглядає в культурно-історичному, сучасному і перспективно-прогностичному

ракурсах процеси створення, розповсюдження та застосування документних джерел інформації у соціумі.

Оскільки загальне документознавство умовно формують три розділи (теорія документа, історія документа, історія та теорія документно-комунікаційної діяльності), актуальним є висвітлення лектором базових аспектів еволюції явищ, подій, ключових понять.

Історія розкриває тенденції становлення і розвитку документа як інформаційного джерела та інструмента комунікації відповідно до зміни певних обставин на конкретному етапі еволюції соціальної комунікації, трансформацію його змістового наповнення та документних форм з урахуванням документних потреб людського суспільства на даний момент часу.

У межах розділу, пов'язаного з документною діяльністю, вивчається історія та загальна методика створення і функціонування документа в системі документальної комунікації (виробництво, збір, зберігання, розповсюдження та використання).

Історичний підхід у ході викладання документознавства доволі часто використовується для ознайомлення студентів з новими фактами та явищами на базі застосування різних способів подання матеріалу: висловів дослідників; опису особливостей конкретної історичної доби, в умовах якої працював вчений; фотографій і документальних фільмів, присвячених життєдіяльності видатних особистостей та еволюції певних явищ тощо.

Актуальна для названої дисципліни репрезентація історичних знань може бути реалізована у формі відтворення історичної еволюції поглядів на певну проблему, а також у формі наведення історичного матеріалу, який містить опис ключових подій, важливих для становлення даної наукової дисципліни. Так, перший варіант можливо представити у вигляді історичних оглядів ввідного характеру, скажімо: «Еволюція назв науки про документ», «Історія розвитку документа» та ін. Другу форму ілюструють описи важливих для документознавства технологічних винаходів, як от: «Значення появи книгодрукування в контексті становлення науки про документ», «Винайдення магнітної технології запису інформації та її вплив на розвиток фонодокумента» тощо.

Загалом варто виокремити такі орієнтовні форми впровадження історичного матеріалу у процесі його викладання:

- 1) вступні історичні огляди до тем для презентації нового матеріалу;
- 2) історичні огляди підсумкового характеру як інструмент систематизації та узагальнення відомостей;
- 3) описове висвітлення історії важливих наукових відкриттів, результатів фундаментальних досліджень, що застосовується як ефективний засіб обґрунтування наведених знань;
- 4) докладні біографії вітчизняних і зарубіжних учених, а також фрагментарні біографічні відомості з метою сприяння особистісному розвитку студентів;
- 5) практичні завдання з історичними елементами змістового навантаження [Івченко2012].

Слід наголосити на тому, що заглиблення до історії науки є потужним засобом виховного впливу на студентську аудиторію. Ознайомлення слухачів з життєдіяльністю та системою поглядів знаних вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволяє актуалізувати в ході заняття низку важливих проблем (цінності людського життя, сенсу буття, національної ідентичності і т.д.). Отже, доцільно знайомити студентів з науковим доробком, поглядами представників документознавчої науки, оскільки показ їх духовного світу допомагає молодому поколінню краще усвідомити власні життєві цінності. З цієї причини необхідно акцентувати увагу слухачів на найбільш цікавих і актуальних фактах з біографії відомих дослідників. Скажімо, у контексті вивчення зарубіжної історії документознавства доречно розглянути біографічні віхи основоположника документальної науки П. Отле. Враховуючи особливості вітчизняного документознавства як доволі молодій науки, важливо також зосередитись на висвітленні життєвого шляху та наукової творчості й українських вчених-документознавців (наприклад, відомого дослідника М. Слободяника), що, безперечно, сприяло б формуванню в слухачів почуття національної гідності.

Під час викладу матеріалу, присвяченого видатним історичним особистостям, доцільно зосередитись на елементах наукового спо-

собу мислення, що допомогло би практичному вирішенню різнопланових проблемних ситуацій. Відповідно до того, варто озвучити слухачам не лише інформацію про біографічні дані певного дослідника та його науковий доробок, але й зупинитися на мотивах звернення діяча до вказаної сфери знань. Варто уникати у розкритті образу вченого його ідеалізації як геніального мислителя або постаті, недосяжної для передачі й наслідування досвіду. Очевидно, необхідно виходити з того, що кожна окремо взята фігура є у своєму роді унікальною, але усім вченим притаманні узагальнені духовно-інтелектуальні риси, які можуть викликати інтерес у студентської молоді.

Виходячи з вимог цілісності та повноти методики навчання, маємо комплексно репрезентувати навчальний матеріал, а також включати елементи історизму до вмісту кожного модуля. У процесі підготовки до лекційного заняття, присвяченого історичній проблемі, варто зосередитись на уточненні його змістового наповнення за допомогою складання плану та підготовки конспекту. Відповідно до питань лекційного заняття, доцільно, на нашу думку, проілюструвати певні історичні етапи розвитку науки шляхом співставлення їх із постатями вчених-репрезентантів наукових знань. Розглянемо застосування принципу історизму на прикладі методичної розробки теми лекційного заняття «Еволюція документознавства та його роль в системі наук». До плану лекції нами було включено такі пункти, як:

- 1) походження науки про документ у контексті поширення науково-інформаційної діяльності (XVI – початок XX ст.);
- 2) становлення документознавства як наукової дисципліни у першій половині XX ст.;
- 3) еволюція документознавства у другій половині XX ст.;
- 4) інтеграція документознавства у 1990-х рр. та тенденції розвитку науки про документ на початку XXI ст.

З метою поглибленого розгляду історії документознавства у межах окреслених аспектів вважаємо за потрібне зробити акцент на постатях вчених – представників даних хронологічних періодів. На нашу думку, відповідно до ракурсу висвітлення першого питання можливо згадати англійця Д. Бейля – укладача опублікованого у

1548 році ретроспективного бібліографічного твору, М. Деніса – автора однієї з перших документознавчих робіт «Вступ до книгознавства», а також інших діячів.

Під час висвітлення наступного питання можливо зупинитися на ролі дослідників П. Отле та його соратника А. Лафонтена у становленні документаційної науки як сфери практичної діяльності та прикладної інформаційної дисципліни. Важливо також окремо наголосити на внеску у розвиток радянського документознавства К. Мітєєва (представник архівного напрямку документування, вперше запропонував дефініцію «документознавство», обґрунтував питання документування управлінської документації та організації роботи зі службовими документами на підприємствах).

В ході розкриття третього лекційного питання варто звернути увагу на діяльність таких вчених, як: С. Бредфорд (розглядав документаційну науку у якості допоміжного засобу розвитку бібліотечної справи); С. Бріє (послідовниця П. Отле, «мадам документація», розширила об'єкти і методи дослідження документаційної науки); Є. Гарфілд (один із засновників бібліометрії та наукометрії, запровадив нові види інформаційного аналізу в документологічних дослідженнях); В. Успенський (ініціатор поєднання документації з технічними засобами обробки, зберігання й надання інформаційних даних; ввів термін «документалістика» на терені СРСР); О. Михайлов, А. Чорний, Р. Гіляревський (автори теорії наукової інформації); Я. Лівшиць, В. Автократов, В. Банасюкевич, А. Сокова (ініціатори часткового переходу документознавства від статусу історичної науки до рівня науки про управління).

Специфіка викладу останнього лекційного питання, з нашої точки зору, передбачає урахування творчих здобутків відомих закордонних бібліографознавців (Д. Теплова, О. Коршунова) та бібліотекознавців (Ю. Столярова), які поповнили наукову термінологію згаданих дисциплін поняттям «документ»; Н. Кушнарєнко (документознавець, послідовниця концепції Ю. Столярова, авторка першого в Україні підручника з документознавства); професора Є. Плешкевича (запропонував розглядати документологію як загальну теорію документа, виокремив альтернативний та класичний напрями розвитку

документознавства). Необхідно також окремо зосередитись на внеску у документознавчу науку низки українських учених — С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, Г. Швецової-Водки, М. Слободяника (розробники нових концепцій документознавства).

Варто зауважити, що використання історичного підходу для викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу зумовлює необхідність створення проблемних ситуацій, які допомагають студентам краще засвоїти нові знання. Цілком прийнятним способом презентації навчального матеріалу може бути синтезоване поєднання історичного принципу з проблемно-теоретичною формою викладу. Доволі ефективним бачиться доповнення їх аналізом альтернативних і спірних питань, оскільки обговорення таких тем надає лектору можливість більш достовірно представити та висвітлити суть історичних подій і явищ без нашарування суб'єктивного погляду. Через організацію вільного обговорення певного проблемного аспекту можливо також проаналізувати історію «вживу». Це дозволяє позбутися впливу позиції викладача на процес обстоювання та аргументування слухачами власних точок зору.

Лекційна форма роботи сприяє організації студентським товариством подальшої самостійної роботи з метою систематизованого засвоєння певних знань. Останнє надзвичайно актуальне на сучасному етапі через зорієнтованість освіти на самостійність опрацювання отриманої інформації під час осмислення лекційного матеріалу, підготовки до семінарських і практичних занять, контрольних робіт; конспектування літератури; написання курсових, дипломних, магістерських досліджень; підготовки до складання заліків та екзаменів тощо. На сьогодні застосовуються такі форми проведення практичних і семінарських занять, які безпосередньо сприяють самостійному засвоєнню інформації:

- 1) контрольно-навчальне семінарське заняття (в ході цього виду діяльності реалізуються фронтальні опитування, проводяться письмові контрольні роботи);

- 2) навчальне семінарське заняття (акцентує увагу на можливості самостійних виступів слухачів);

3) творче семінарське заняття (передбачає креативний підхід під час самостійної підготовки студентів до дискусії, прес-конференції, диспуту, публічного захисту реферативних досліджень);

4) практичне заняття (наголос робиться на опрацюванні і засвоєнні нових знань на базі інформаційного пошуку матеріалу, вирішення завдань шляхом організації ділової гри, проведення екскурсій, зустрічі із вченими, фахівцями окремих галузей науки, педагогами і т. ін.) [Карпенко2007].

Методичні аспекти викладання зумовлюють детальну підготовку як педагога, так і слухачів до усіх актуальних форм роботи. У цьому контексті значно підвищується роль інтерактивних методів навчання як дієвого способу налагодження взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу, що дозволяє більш активно залучити до нього студентів. Використання інтерактивних технологій навчання сприяє підвищенню зацікавленості слухачів у засвоєнні нових знань. Зокрема, інтерактив як колективна форма діяльності, спрямований на розвиток вміння критично аналізувати інформацію, аргументувати власну точку зору відповідно до різних ситуаційних завдань і варіантів дій, а також допомагає підійти системно до розв'язання проблеми.

На нашу думку, цікавим може бути застосування принципу імітації задля надання оцінних характеристик, розуміння різних підходів, приблизного відтворення висунутих гіпотез (із скасуванням чи підтвердженням їх) і способу мислення інших осіб, які беруть участь у процесі творчого обговорення дискусійних аспектів. Така метода вчить вмінню заздалегідь передбачати можливі запитання та продумувати оптимальний варіант відповіді. У якості нестандартної форми роботи можна також розглядати інтерактивні судові процеси над певними історичними діячами, що потребує попереднього визначення питань за планом заняття, а також чіткого розподілення ролей захисника чи обвинувача по відношенню до обраної історичної фігури. Обов'язковою умовою для реалізації цього завдання є належне знання навчального матеріалу у межах курсу, а також головних етапів становлення наукової дисципліни.

Важливим фактором викладу предметної історії вітчизняних наукових досягнень у контексті дисциплін документально-комунікаційного циклу є розгляд її як елемента світової, наголошуючи на автентичності та культурній тягловості. Означений підхід щодо репрезентації матеріалу в умовах повномасштабної російсько-української війни, на наш погляд, вельми актуальний, оскільки дає можливість достовірно відтворити характерні тенденції вітчизняного історичного розвитку, зокрема, шляхом спростування фактів приписування сусідньою державою вагової частини української історії, а також використання їх в сучасному інформаційному просторі для поширення низки усталених міфів, реінкарнації радянських міфологем та пропаганди нових результатів міфотворчості.

Наприклад, у межах курсу «Державна інформаційна політика» варто акцентувати увагу слухачів на особливостях сучасної російської історіографії, яка сприяє розповсюдженню в інформаційному середовищі низки популярних міфів, наприклад: про «Велику Вітчизняну війну»; військову непереможність Й. Сталіна як талановитого полководця; про «бандерівців»; Крим як «споконвічну руську землю»; «колиску трьох братніх народів» тощо. З метою протистояння інформаційній агресії важливо формувати у студентів навички критичного мислення на базі звернення до першоджерел, вміння аналізувати та співставляти отриману інформацію, відсіювати все недостовірне й другорядне. Слухачі також мають володіти матеріалом щодо основних закономірностей історичного процесу.

Задля превентивного попередження некритичного способу усвідомлення студентами елементів історичної інформації, замало лише навчити їх досліджувати конкретні джерела. Нагальним завданням залишається також розвиток навичок грамотного аналізу та належної критичної оцінки інтерпретації подій, про які йдеться у цих документах. Стосовно до того у висвітленні історичних відомостей необхідно розрізняти певні типи інтерпретації матеріалу, як от:

- науково-історична (презентована книгами і науковими статтями за авторством професійних істориків, науковими доповідями, лекціями);

- освітня — закладів вищої освіти (представлена підручниками та навчальними посібниками, музейними фондами, кінодокументами, так званими «візуальними посібниками» — картинами, портретами тощо);

- художня (застосовується у формі романів, художніх кінофільмів, драматургічних творів);

- популярна історія (втілюється у фольклорних творах про минуле, картинах, розповідях та ін.);

- персональна (виражається у мемуарній літературі, белетристиці, спогадах) [Пошетун2018].

Загалом варто зазначити, що наукове знання жодного відношення не має до міфотворчості, оскільки завжди базується на фактах, принципі причинно-наслідкових зв'язків, вимозі достовірності, а також намаганні встановити істину, з чого й варто виходити при тлумаченні історичних документів.

3.2. Джерелознавчий підхід до вивчення документів

Джерелознавство входить до кола наукових дисциплін, що вивчають минуле на матеріалі історичних залишків та традицій. Тому предмет цієї науки слід відмежувати від предметів суто історії та інших історичних дисциплін і визначити в стосунках з ними предмет джерелознавства — історичні джерела. Джерелознавство вивчає причини і умови їх виникнення, закономірності відображення в них історичного розвитку цивілізації і методи їх використання в процесах дослідження. Відповідно, джерелознавство має наступні завдання: по-перше, пошук і виявлення нових джерел; по-друге, визначення міри достовірності відомостей конкретних документів і, по-третє, вироблення методів отримання з джерел достовірної інформації.

Професіонал-гуманітарій будь-якої конкретної спеціалізації повинен володіти теоретико-пізнавальною і практичною системою знань. Вона дозволяє безпосередньо звертатися до першоджерел вивчення проблеми — діловодної документації, графічних, образотвор-